

# PIESŇOVÉ DRUHY A ŽÁNRE V ZBERATEĽSKEJ KONCEPCII KAROLA PLICKU

MIRIAM TIMKOVÁ

*Mgr. Miriam Timková, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4; e-mail: miriam.timkova@savba.sk*

## ABSTRAKT

The manuscript collection of Karol Plicka (1894–1987) is one of the most important sources for the Slovak folk song dating from the first half of the 20<sup>th</sup> century. A prerequisite for the study of this collection is a thoroughgoing source criticism of the song repertoire recorded, which also serves as the starting point for further processing and evaluation. Based on the song material recorded in the Trenčín region (in western Slovakia), we address the issues of classification of the song repertoire in terms of the occasions for singing, the functions of song, and the bearers of song tradition. The aim of the article is to reconstruct the system of song genres which was present in the background to Plicka's concept of collection, as one of the important aspects of the documentation of traditional singing. Part of this reconstruction is an attempt to distinguish the specific features of Plicka's work in relation to the particular song categories.

**Key words:** manuscript collection, song repertoire, source criticism, song categories, reconstruction of the genre system

## Úvod

Rozsiahla rukopisná zbierka Karola Plicku (1894 – 1987) predstavuje významný prameň štúdia slovenskej ľudovej piesne z medzivojnového obdobia, keď Plicka pôsobil na Slovensku ako pracovník Matice slovenskej a venoval sa terénnej dokumentácii slovenského hudobného folklóru. Plickova rukopisná zbierka prináša obraz slovenskej ľudovej piesne, tak ako ju zberateľ zaznamenal na svojich cestách po mnohých regiónoch Slovenska. Vytvoril si vlastný prístup k terénnej práci, súčasťou ktorého boli aj špecifické metódy a techniky záznamu.<sup>1</sup> Týmto otázkam sme doteraz venovali najväč-

<sup>1</sup> PLICKA, Karol: O zbieraní ľudových piesní. In: *Sborník Matice slovenskej*, roč. 2, 1924, č. 2, s. 49–59. PLICKA, Karol: Z ciest za slovenskou piesňou. In: *Slovensko*, roč. 1, 1934/1935, s. 78–79, 114–115, 165–166, 190–192.

šiu pozornosť. Pri výskume Plickovej rukopisnej zbierky sa ukázali ako kľúčové, pretože umožňujú rekonštrukciu jednotlivých piesňových záznamov a určenie celkového počtu piesní dokumentovaných Plickom v určitej lokalite. Cieľom tohto príspevku je rekonštrukcia systému piesňových druhov a žánrov na príklade Plickových piesňových zápisov z Trenčianskeho regiónu.

Štúdia je zhrnutím nášho doterajšieho výskumu Plickových piesňových zápisov z uvedenej oblasti. Autorka sa opiera okrem svojej dizertačnej práce<sup>2</sup> aj o výsledky viacerých doteraz publikovaných štúdií.<sup>3</sup> Hlavným problémom usporiadania Plickových zápisov je často spomínaný fakt, že jeho zápisy piesní sa nachádzajú uložené predovšetkým v dvoch inštitúciách: v Slovenskom národnom múzeu v Martine (ďalej SNM) a v Slovenskej národnej knižnici – Literárnom archíve (ďalej SNK-LA).<sup>4</sup> Predstavujú dva samostatné celky, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v rôznom štádiu spracovania a sprístupnenia.

Piesňové záznamy z lokalít Trenčianskeho regiónu sme rozdelili na dve skupiny. Najprv sme skompletizovali jednotlivé piesňové zápisy z Plickovej pozostalosti uloženej v SNM. Následne sme k nim priradovali na základe vzájomného porovnávania zápisy z tých istých lokalít, uložené v SNK-LA. Vychádzali sme z pôvodnej Plickovej koncepcie zápisu jednej piesne na viacerých samostatných záznamových lístkoch. Podľa základnej typológie piesňových záznamov z Plickovej rukopisnej zbierky ide o melodický prvopis/čistopis, textový prvopis/čistopis a odpis piesňového textu strojom.<sup>5</sup> Všetky uvedené typy piesňových záznamov sa však nevyskytujú pri každej piesni, niektoré z nich chýbajú, čo potom ovplyvnilo aj možnosti rekonštrukcie kompletneho zápisu jednotlivých piesní a ich ďalšiu analýzu a spracovanie.

## Piesňové zápisy Karola Plicku z Trenčianskeho regiónu

Po detailnej heuristickej práci s Plickovými piesňovými zápsmi uloženými v obidvoch inštitúciách (SNM, SNK-LA) sme pristúpili k zostaveniu zoznamu lokalít, ktoré spadajú do Trenčianskeho regiónu. Zoznam obsahuje 24 lokalít, pričom uvádzame aj okres a počet piesní, ktoré sme v zápisoch z jednotlivých lokalít zrekonštruovali. Pre kompletnú informáciu uvádzame aj signatúry, pod ktorými sa nachádzajú Plickove piesňové záznamy

<sup>2</sup> TIMKOVÁ, Miriam: *Zbierka slovenských ľudových piesní Karola Plicku a Plickova pozostalosť*. [Dizertačná práca.] Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2011.

<sup>3</sup> TIMKOVÁ, Miriam: Piesňový repertoár obce Mariková z rukopisnej zbierky Karola Plicku. In: *Hudobný archív* 16. Ed. Viera Sedláková. Martin : Slovenská národná knižnica, 2009, s. 246-290; TIMKOVÁ, Miriam: Piesňový repertoár obce Dohňany. Zo zápisov Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 2 (28), 2011, č. 2, s. 251-273; TIMKOVÁ, Miriam: Piesne z obce Lazy pod Makytou v zápisoch Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 4 (30), 2013, č. 1, s. 104-136. TIMKOVÁ, Miriam: Slovenské ľudové piesne z Trenčianskej stolicy v zápisoch Karola Plicku. In: *Hudobný archív* 17. Ed. Viera Sedláková. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018, s. 151-176.

<sup>4</sup> TIMKOVÁ, Miriam: Pozostalosť Karola Plicku a problémy jej spracovania. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 6 (32), 2015, č. 1, s. 62-85.

<sup>5</sup> Tamtiež, s. 73-75. URBANCOVÁ, Hana: Written Records and Source Criticism: A Collection of Slovak Folk Songs Collected by Karol Plicka. In: *Historical Sources and Source Criticism*. (Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 29.) Ed. by Susanne Ziegler, Urban Bareis. Svenskt visarkiv, Stockholm, 2010, s. 215-226.

v SNK-LA,<sup>6</sup> kde je materiál čiastočne spracovaný a zaevidovaný. Plickove piesňové zápisy z Trenčianskeho regiónu pochádzajú z týchto lokalít (v abecednom poradí):

1. Adamovské Kochanovce (okr. Trenčín; sign. A VII 2 350; 2 427-2 436) – 16 piesní;
2. Bošáca (okr. Nové Mesto nad Váhom; sign. A VII 2 335-2 345; 2 347; 2 370-2 472; 2 474-2 499; 2 500-2 686) – 111 piesní;
3. Bošácke kopanice (okr. Nové Mesto nad Váhom; sign. A VII 2 437-2 464) – 18 piesní;
4. Brezová pod Bradlom (okr. Myjava) – 7 piesní;
5. Dohňany (okr. Púchov; sign. A VII 18 284-18 292) – 72 piesní;
6. Dolná Poruba (okr. Trenčín; sign. A VII 995-1 028; 2 150; 2 158-2 164; 2 185; 2 199-2 210; 2 212; 2 215; 2 225; 2 231) – 36 piesní;
7. Dubodiel (okr. Trenčín; sign. A VII 17 352-17 399) – 1 pieseň;
8. Ihrište (mestská časť Púchova) – 51 piesní;
9. Ilava (okr. Ilava) – 3 piesne;
10. Košecké Rovné (okr. Ilava; sign. A VII 8 548-8 599) – 27 piesní;
11. Lazy pod Makytou (okr. Púchov) – 28 piesní;
12. Malá Kubrá (= Kubrá, okr. Trenčín; sign. A VII 1 261-1 262) – 8 piesní;
13. Mariková (okr. Považská Bystrica; sign. A VII 1 644; 2 135-2 148; 3 551-3 553; 17 608-17 658; 18 431-18 476; 20 703-20 955) – 196 piesní;
14. Mníchova Lehota (okr. Trenčín; sign. A VII 1 167-1 168; 1 223-1 260; 3 113-3 115) – 21 piesní;
15. Moravské Lieskové (okr. Nové Mesto nad Váhom; sign. A VII 2 352-2 388; 2 465-2 469) – 45 piesní;
16. Omšenie (okr. Trenčín; sign. A VII 952-994; 1 029-1096; 2 151-2 156; 2 165-2 184; 2 186-2198; 2 211; 2 213-2 214; 2 216-2 224; 2 226-2 230; 2 232-2 292; 2 294-2 334; 17 278-17 285; 17 329-17 351; 18 153-18 199) – 80 piesní;
17. Papradno (okr. Považská Bystrica) – 1 pieseň;
18. Púchov / Púchovská dolina (okr. Púchov; sign. A VII 3 219-3 224; 3 245-3 246) – 8 piesní;
19. Trenčianska Teplá (okr. Trenčín; A VII 1 1651-166; 1 169- 1 222; 1 264-1 319) – 55 piesní;
20. Veľká Kubrá (= Kubrá, okr. Trenčín; sign. A VII 1 261-1 262) – 31 piesní;
21. Višňové (okr. Nové Mesto nad Váhom, alebo: okr. Žilina / okr. Revúca) – 10 piesní;
22. Zemianske Lieskové (okr. Trenčín; sign. A VII 2 393; 2 398; 2 410-2 425) – 7 piesní;
23. Zemianske Podhradie (okr. Nové Mesto nad Váhom; sign. A VII 2 395-2 397; 2 401-2 403; 2 406) – 12 piesní;
24. Zliechov (okr. Ilava; sign. A VII 8 500-8 546; 8 600-8 602) – 23 piesní.

Identifikácia lokalít podľa ich názvov v Plickových zápisoch bola pomerne komplikovaná, nakoľko zberateľ uvádza buď dobové, alebo málo konkrétne lokalizované

<sup>6</sup> Súčasťou čiastočného spracovania zápisov Plickových piesní v SNK-LA bol súpis lokalít pod názvom *Zbierka slovenských ľudových piesní Karola Plicku v MS. Prehľad lokalít*. Z tohto súpisu sme získali signatúry, ktoré uvádzame pri jednotlivých lokalitách nášho zoznamu. Piesňové záznamy zo SNM (Plickova pozostalosť) dosiaľ neboli podrobené základnej evidencii, preto v ich prípade neuvádzame signatúry.

názvy (napr. Púchovská dolina, Bošácke kopanice a pod.). Pri niektorých zápisoch sme museli ponechať takéto Plickovo označenie, nakoľko nebolo možné zistiť presnejšie údaje o danej lokalite.

Ďalším problémom bola nekompletnosť alebo fragmentárnosť záznamov jednotlivých piesní. Mnohé zápisy sa vyskytovali iba v podobe melodického alebo textového fragmentu, tie sme však do celkového počtu piesní nezaráтали, nakoľko neumožňovali žánrovú či tematickú analýzu zapísaných piesní.

Získané údaje o piesňových zápisoch sme spracovali do porovnávacej tabuľky zostavenej podľa lokalít a v nich zaznamenaného piesňového repertoáru, radeného abecedne podľa textových incipitov. Na základe vyhodnotenia údajov sme stanovili celkový počet piesňových zápisov, ktoré Plicka zaznamenal v Trenčianskom regióne: z 24 lokalít sa podarilo zrekonštruovať spolu **867 piesní** dokumentovaných Plickom v uvedenej oblasti.<sup>7</sup> Tento piesňový súbor sa stal východiskom ďalšieho kritického vyhodnotenia piesňových zápisov a ich výberu na účely žánrovo-druhovej charakteristiky.

## Ku kritike piesňových zápisov

Napriek objemnému piesňovému korpusu, ktorý sme zrekonštruovali z Plickových záznamov piesní z Trenčianskeho regiónu (867 piesňových jednotiek), nebolo možné zahrnúť všetky zápisy piesní do žánrovej,ruhovej a tematickej analýzy. Tento rozsiahly korpus piesní sme museli redukovať len na také zápisy, ktoré sa dali identifikovať z hľadiska ich žánrovo-druhovej príslušnosti a tematiky piesňových textov.

Vzhľadom na nejednotný charakter Plickových zápisov aj na ich čiastočnú fragmentárnosť, mnohé piesne nebolo možné určiť. Viacerým piesňovým zápisom celkom chýbal piesňový text, prípadne išlo iba o niekoľkoslovné torzá. Vylúčili sme tiež typ piesňových textov, napísaných na stroji, lebo poväčšine nekorešpondovali s Plickovými melodickými prvopismi/čistopismi. Preto ani nebolo možné priradiť ich ku konkrétnemu nápevu, s ktorým by vytvorili zápis jednej konkrétnej piesne. Pri práci s piesňovými textami sme sa zameriávali predovšetkým na Plickove rukopisné záznamy. Odpisy piesňových textov strojopisom sme brali do úvahy iba ako doplnkový prameň, a to len v prípade, ak chýbal k melodickému zápisu (melodický prvopis/čistopis) Plickov rukopis piesňového textu (textový prvopis/čistopis).

Do konečného výberu piesňových zápisov na žánrovo-druhovou analýzu sa dostali v prvom rade kompletne zápisy piesní, ktoré obsahovali záznam svojej hudobnej aj textovej zložky. Keďže z hľadiska žánrovo-druhového či tematického určenia piesne je dôležitý najmä piesňový text, brali sme do úvahy aj textové záznamy (prvopis/čistopis) bez melódie.

Pri žánrovo-druhovej analýze, ktorá prednostne vychádzala z textu piesne, sme kvôli absencii textu museli z pôvodného zrekonštruovaného počtu 867 piesní vyradiť 125 piesňových zápisov. Najviac zápisov piesní, ktoré sa nedali žánrovo určiť, sa týka-

<sup>7</sup> Údaje, uverejnené v staršej štúdii, sme aktualizovali o piesňové zápisy z niekoľkých ďalších lokalít, ktoré pôvodne do zaznamenaného repertoáru z Trenčianskeho regiónu neboli zahrnuté. Pozri: TIMKOVÁ, Ref. 3, 2018.



lo lokalít Dolná Poruba, Omšenie, Ihrište, Púchov a Trenčianska Teplá. Takto nám po vylúčení piesňových zápisov, nevhodných na ďalšiu analýzu, zostal piesňový korpus v rozsahu 742 piesňových zápisov.

Napriek nekompletnosti a fragmentárnosti Plickove piesňové zápisy prinášajú aj viaceré údaje ku kontextovým súvislostiam zaznamenaných piesní. Okrem iných aspektov sa týkajú identifikácie piesní z hľadiska ich žánrového zaradenia, a to z pohľadu spevákov ako nositeľov piesňovej tradície, ale aj z pohľadu Karola Plicku na zaznamenaný piesňový materiál ako zberateľa a folkloristu (tieto dva pohľady sa v záznamoch piesní nedali jednoznačne oddeliť). Vo väčšine prípadov sú uvedené údaje náhodné a Plicka ich neuvádza systematicky. Najčastejšie sa týkajú spevnej príležitosti, pričom sa vyskytujú rôzne údaje o informátoroch alebo spevných príležitostiach, pri ktorých sa piesne spievali, prípadne rôzne lokálne zaujímavosti, týkajúce sa nositeľov tradície alebo obsahu piesní. Napríklad, na zázname piesne *Už je milá, biely deň* (Moravské Lieskové) uvádza Plicka poznámku „*Struhárova pieseň*“ s vysvetlením – „*javorinský juhás*“ a v zátvorke: „*pastier javorinský*“. Zrejme išlo o konkrétnu osobu, s ktorou sa uvedená pieseň spájala. Plicka často uvádzal pri piesňach aj odkazy na ich varianty. Napríklad, na zápisoch dvoch piesní z Bošáče odkázal na nasledujúce varianty: pieseň *Ej, od konca do konca* má svoj textový variant v piesni „*Ej, sviati slniečko na našu zahrádku*“; pri piesni *Čo si milá, smutná* odkazuje na „*variant: Ore šuhaj, ore (Púchov)*“.

Plicka si v niektorých prípadoch všimol aj väzbu piesní na tanec. Preto pri piesňach k tanečným príležitostiam sporadicky uvádzal aj druh tanca. Pri zápise piesne *Anička, čo to máš* z Bošáče sa nachádza označenie pomocou skratky „*sedl. tanec*“, čiže typ sedliackeho tanca. Pri piesni z Omšenia *Idú, idú, súkenníci z Brna* sa nachádza poznámka „*čardaš aj polka*“. V prípade viacerých piesní z tejto obce (napr. *Tá naša kucharka; Šohajko rapavý*) sa uvádza okrem druhu tanca aj tanečná a spevná príležitosť („*čardaš – pri svadbe*“), pri zápise piesne *Od Moravy taký vetrík* sa zasa nachádza Plickov komentár: „*hudba pri posedení*“. K piesňam *Ej, hoja, hoja* (Zliechov), *Kaďe k vám, kaďe k vám* (Bošáča) či *Na práhu stála* (Zemianske Lieskové) zberateľ síce uvádza len všeobecné označenie „*tanec*“, ale dôležitý je fakt, že sa táto informácia o súvislosti piesne s tanečnou príležitosťou zaznamenala.

Okrem údajov všeobecného charakteru Plicka pri niektorých piesňových zápisoch zaznamenal aj väzbu piesne na špecifickú spevnú príležitosť. Napríklad, pri ľúbostnej piesni z Veľkej Kubrej *Tam hore, na dole* sa objavuje poznámka: „*mládenci v noci spievali*“, čiže pravdepodobne ide o tzv. večerný spev mládencov po dedine. Pri svadobnej piesni z Dohňan *O čo sme stáli, to sme dostali* sa uvádza jedna z obradových fáz svadobného ceremoniálu: „*keď mladuchu odvezú do domu*“, podobne ako pri svadobnej piesni z Marikovej *Čierna kurka kriače, už Mariška plače* je uvedený žáner, resp. spevná príležitosť piesne spolu s obradovou fázou svadby („*svad. – keď mladú vypletajú*“).

Podobné odkazy používa Plicka aj v prípade ďalších piesní, patriacich do kategórie obradového repertoáru. Na melodickom čístopise piesne *Pada rosa studena* zo Zemianskeho Podhradia sa uvádza spevná príležitosť v období Vianoc („*spievajú cigánky na Štedry večer pod obloky*“), pričom Plicka túto pieseň zároveň označil ako „*legendu*“. Na melodickom čístopise piesne z Bošáče *Šech svatých, šech svatých* sa objavuje poznámka „*slúži se od Vŕech Sv. do Sv. Ducha*“. V obidvoch prípadoch ide o piesne, ktoré patria do kategórie ľudových duchovných piesní.

Okrem obradových piesní Plicka venoval pozornosť aj piesňam, ktoré boli spojené s hrami a ľudovým divadlom. Napríklad, na melodickom prvopise piesne *Plíltla som, plíltla som* z Moravského Lieskového Plicka uviedol údaj „*Hra na andela a čerta*“ (ako informátorka je uvedená 34-ročná Mária Zamiešalová). Súčasťou zápisu takýchto piesní sú občas komentáre, ktoré sa týkajú opisu hry alebo pohybovej aktivity. Napríklad, na melodickom prvopise piesne *Hore bývať neni dobre* z Mníchovej Lehoty sa objavuje opis detskej hry, pri ktorej sa daná pieseň spieva, spolu aj so stručným náčrtom (grafickou schémou): v prostriedku sa krúti jedno dieťa v protismere voči ostatným deťom, „*potom ta v prostriedku ide k jednej a podá ruku (tá ide do prostriedku)*“ atď. Ako informátorku a speváčku tu uvádza 10-ročnú Marišku Kováčovú.

Ako vidíme z marginálií nachádzajúcich sa pri niektorých piesňach, Plicka nezapisoval iba samotné piesne, ale všimol si aj ich zaradenie do kontextu spevných príležitostí a situácií. Uvádzal, hoci nie systematicky, odkazy na konkrétnych spevákov. Piesne s pevnou väzbou na určitú spevnú príležitosť občas označil aj podľa žánrového určenia. Okrem mien spevákov vyskytujúcich sa na vyše polovici piesňových zápisov sa dozvedáme aj ďalšie informácie, ktoré pomáhajú vytvoriť si obraz o kontexte spevu piesní.

## Rekonštrukcia žánrovo-druhovej systematiky

Rekonštrukcia systematiky piesňového repertoáru vychádza zo základnej žánrovo-druhovej a tematickej analýzy piesňových zápisov Karola Plicku z Trenčianskeho regiónu. Pri usporiadaní piesňových druhov, žánrov a funkcionálno-tematických skupín sme sa opierali o návrh základnej typológie Alice a Oskára Elschekovcov<sup>8</sup> a o žánrové triedenie piesní podľa Hany Urbancovej.<sup>9</sup> Na identifikáciu jednotlivých piesní sme využili okrem uvedených publikácií aj charakteristiky z doteraz uverejnených prác viacerých autorov, ktoré sa venovali problematike jednotlivých piesňových druhov a žánrov a žánrových skupín.

V piesňovom korpuse v rozsahu 742 piesňových zápisov pochádzajúcich z 24 lokalít Trenčianskeho regiónu sme vymedzili osem základných piesňových kategórií:

### I. Piesne z obdobia detstva

(detské hry, riekanky, vyčítanky, uspávanky)<sup>10</sup>

Viaceré formy detského folklóru sa objavujú najmä v zápisoch piesní z Veľkej Kubej. Z nich možno spomenúť detskú hru *Slimák, slimák* či *Má baba peňaze vo vačku*. Z tejto lokality Plicka v prevažnej miere zapisoval piesňové texty, pričom melodické zápisy piesní tvoria len malý počet (12 melodických prvopisov/čistopisov). Bez meló-

<sup>8</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alice – ELSCHÉK, Oskár: *Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia*. Bratislava : Osvetový ústav, 1980. (Dotlač: 1982.)

<sup>9</sup> URBANCOVÁ, Hana: Stav a perspektívy výskumu piesňových žánrov. In: *Ethnomusicologicum* 1/1, Bratislava : 1993, s. 27-40. URBANCOVÁ, Hana (ed.): *Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre*. (=Studia ethnomusicologica I.) Bratislava : Ister Science v spolupráci s Ústavom hudobnej vedy SAV, 1999, s. 13-50. URBANCOVÁ, Hana: Piesňové žánre žien v tradičnej slovenskej kultúre. In: *Žena v tradičnej hudobnej kultúre*. (=Studia ethnomusicologica V.) Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2019, s. 49-102.

<sup>10</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alice: Uspávanky a detské zabávanky na Gemeri. In: *Vlastivedné štúdie Gemera* 5. Ed. Július Bolfík. Osveta : Martin, 1987, s. 88-141.

die sú zapísané aj malé formy detských riekaniak a vyčítaniek (napr. *Ededen, bededen; Enci menci na kamenci; Ide had z diery; Varila babička kašičku*). Všetky záznamy detského folklóru z tejto obce pochádzajú od jedinej informátorky – 55-ročnej Jozefíny Kráľovej. Podobne prevažujú vyčítanky a riekanky aj v zápisoch z lokality Višňové, pričom Plicka ich zaznamenal od 45-ročnej speváčky Hany Klímovej. Z ďalších lokalít môžeme spomenúť, napríklad, malé formy detského folklóru z obce Košecké Rovné (*Adam, Eva boli v raji; Bežal zajac pod horu*). Hoci sa záznamu detských hier Plicka venoval, v Trenčianskom regióne zapísal iba niekoľko ukážok s nimi spojených piesní. Patrí k nim pieseň *Hráme, hráme na konvopke* (detská hra „hra na konope“) z Ihrišťa, či pieseň *Prepletam punčošku* (hra „na Panu Růžu“) a *Hrajže sa, hrálička* z obce Dohňany od informátorky Zuzany Bombilajovej. Niektoré z piesní a hier boli pôvodne súčasťou repertoáru mládeže a do repertoáru menších detí prešli dodatočne.

Uspávanky patria k piesňam, ktorým Plicka venoval osobitnú pozornosť nielen ako zberateľ, ale aj ako autor štúdií.<sup>11</sup> Z uspávaniek, ktoré zaznamenal v Trenčianskom regióne, môžeme uviesť: *Haju, haju, hajušky* a *Spiže, dieťa, spiže* z podania 67-ročnej Evy Pšenačkovej z Trenčianskej Teplej, *Ej, haju, beli, beli* z Mníchovej Lehoty či uspávanku *Hajuše, beluše* z Bošáče. V obci Mariková Plicka dokumentoval viaceré piesňové typy uspávaniek a všimol si aj ich variabilitu (*Huličky, beličky; Huli, huli, beli, sokolenko bieľy; Huliže, beliže, mamka ca kolíše*).

## II. Piesne kalendárneho cyklu

(piesne spojené s vynášaním zimy a prinášaním leta, jurské piesne, jánske piesne, dožinkové piesne, vianočné koledy, mariánske legendy, fašiangové piesne)<sup>12</sup>

Obradové piesne kalendárneho (výročného) cyklu sa v Plickových zápisoch vyskytujú zriedkavejšie. Podľa zápisov piesní z Trenčianskeho regiónu Plicka tejto piesňovej kategórii nevenoval zvýšenú pozornosť. Napriek tomu dokumentoval vzácne piesňové typy obradového repertoáru jarného a letného cyklu, ktoré boli súčasťou archaických štýlových vrstiev a neskôr ustúpili a zanikli, prípadne predstavujú staršie varianty piesní zachovaných aj v nasledujúcom období. Napríklad, sú to špecifické jarné obradové piesne tohto regiónu – tzv. jurské piesne, ktoré spievali dievčatá na deň Juraja. Patrí k nim: *Svätá Ďurina, zem sa otvára* z Malej Kubrej, *Svätého Ďura zem sa otvára* z Mníchovej Lehoty, *Svätý Jur ide, leto nám nese* z Dohňan a *Svätý Jur stáva, pole otvára* z Trenčianskej Teplej. Z Moravského Lieskového zapísal jarnú chorovodnú pieseň *Hoja, dunda, hoja*, z Omšenia pochádza archaická jánska pieseň k obdobiu letného slnovratu (*Svätý Jano, svätý Ján*).

<sup>11</sup> PLICKA, Karol: Slovenské uspávanky. In: *Slovenské pohľady*, roč. 43, 1927, č. 9, s. 460-474.

<sup>12</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alica: Vynášanie zimy a prinášanie leta v Gemeri. (Funkcia, tematika a hudobná charakteristika.) In: *Gemer. Národopisné štúdie* 2. Ed. Adam Pranda. Martin : Osveta, 1976, s. 235-311. KOVÁČOVÁ, Juliana: Dievčenské spevy v jarnom zvykoslí na Slovensku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 14, 1989, s. 20-71. DEMO, Ondrej – HRABALOVÁ, Oľga: *Žatevné a dožinkové piesne*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1969. URBANCOVÁ, Hana: *Jánske piesne na Slovensku. Štruktúra, funkcia, kontext*. Bratislava : AEPRESS, 2010. KREKOVIČOVÁ, Eva: *Slovenské koledy. Od Štedrého večera do Troch kráľov*. Bratislava : Práca, 1992. URBANCOVÁ, Hana: *Mariánske legendy v ľudovom speve. Príspevok k typológii variačného procesu*. Bratislava : AEPRESS, 2007. URBANCOVÁ, Hana: Trojkráľové piesne a koledy v slovenskom repertoári z ústnej tradície. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 9 (35), 2018, č. 2, s. 200-237.

V Trenčianskom regióne Plicka dokumentoval iba niekoľko dožinkových piesní, ktoré sme zaradili ako obradové piesne do kalendárneho cyklu. Ide o pieseň *Gazda náš, gazda náš* (Omšenie) a *Pane náš, pane náš* (Lazy pod Makytou). Dožinkové piesne úzko súvisia so sezónnymi prácami zberu úrody – so žatvou a žatevnými piesňami.

Z vianočného repertoáru Plicka venoval osobitnú pozornosť legendickým mariánskym piesňam. V tomto regióne zaznamenal varianty dvoch piesňových typov mariánskych legend: *Na vanoce, na vanoce* z Bošáce a *Pada rosa studena* zo Zemianskeho Podhradia. Pri obidvoch piesňových zápisoch Plicka uvádza odkaz na obyčaj vianočného koledovania Rómov majoritnému etniku („*cigánska koleda*“, „*spievajú cigánky na Štedrý večer pod obloky*“). Z obdobia vianočných sviatkov dokumentoval aj obradovú pieseň spojenú so sviatkom Troch kráľov – variant rozšíreného piesňového typu trojkráľových kolied *Vyšli tri kráľie od východu* v podaní 55-ročnej Jozefíny Kráľovej z obce Veľká Kubrá.

Súvislosť s fašiangovým obdobím dokladá pieseň *Na lúce tráva zelená* z podania 45-ročnej speváčky Hany Klímovej z obce Višňové. Pri tejto piesni Plicka uviedol údaj o väzbe piesne na fašiangový tanec – „čardáš“. Celkove týchto piesní zapísal Plicka veľmi málo, našli sme iba ďalšie dve fašiangové piesne z Marikovej, spojené so záverom fašiangového obdobia: *Už je toho fašiančeku na mále* a *Na koniec fašánek v tú nedzeľu* zaznamenané z podania 60-ročného speváka Štefana Mančíka.

### III. Piesne životného cyklu

(krstinové piesne, svadobné piesne, pohrebné plače)<sup>13</sup>

Z obradových piesní životného cyklu Plicka venoval najväčšiu pozornosť svadobným piesňam. Potvrdzuje to skutočnosť, že v jeho zápisoch z niektorých lokalít patria piesne spojené so svadbou po lyrických ľubostných piesňach k najviac dokumentovaným piesňovým žánrom. Svadobné piesne prevládajú v repertoári zaznamenanom v Ihrišti a v Trenčianskej Teplej, v menšej miere sú zastúpené v piesňových zápisoch z Marikovej a Veľkej Kubrej, z Lazov pod Makytou, Dohňan, Višňového a Moravského Lieskového. Svadobné piesne Plicka zapísal takmer výlučne z podania žien – speváčok všetkých generačných vrstiev.

Napríklad, z Trenčianskej Teplej pochádzajú zápisy svadobných piesní v interpretácii žien mladej a staršej generácie (*Už som sa oženil; Zore moje, zore; Viem ja jedny tri stromčeky borové; Za tým naším stolom dvaja svatebníci*). Z Ihrišta pochádza zápis piesne *Široko, daleko to táča lecelo a Vitajce, vitajce*, pričom viaceré svadobné piesne z tejto obce zberateľ zaznamenal z podania 31-ročnej Kataríny Kubišovej (*Ej, naviazali, ej, naviazali batoh sena; O čo sme stáli, to sme dostali*). Ďalšie zápisy svadobného repertoáru pochádzajú z obcí Dohňany (*Moje žlté vlasy*), Moravské Lieskové (*Ej, dolu, dolu moj vienek*), Višňové (*Ešte sa jaovej mamičky spýtat mám*), Zliechov (*Keď som vyšiel od mamičky*). Svadobný repertoár obsahoval aj piesne, ktoré sa rozlišovali podľa rodu na ženské a mužské. Za súčasť mužského repertoáru je označená, napríklad, pieseň *Ej, zahrajte mi huci* („svadobná – mládenecká“) zo Zliechova.

<sup>13</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alica: Svadba a svadobné piesne. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 14, 1989, s. 72-122. URBANCOVÁ, Hana: Pieseň a obrad: predsavadobný zvyk „spievanie pri venci“ na strednom Pozaží. In: *Slovenská hudba*, roč. 31, 2005, č. 1, s. 63-100. BURLASOVÁ, Soňa: Slovenské pohrebné nariekania. In: *Lament v hudbe*. (=Studia ethnomusicologica IV.) Ed. Hana Urbancová. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV; AEPres, 2009, s. 7-32.

V niektorých prípadoch zachytil Plicka vo svojich záznamoch nielen spevnú príležitosť svadby, ale aj niektorú z jej obradových fáz. Napríklad, takéto zápisy pochádzajú z obce Ihrište: *Družba pred ní bjelofúzý* („pri odobierke“), *Mala som ja bielu ružu* („keď mladú začepčia“), či z obce Dohňany: *Výjala Zuzička* („spievajú mladuchy, keď sa začína svatba“). V Mníchovej Lehote Plicka zapísal pieseň z podania 71-ročného Michala Kováča *Ej, chodí bulo po kapuste* s údajom o speve pri jednom z predsudobných rozlúčkových obradov – „pri venci“. Ide o obyčaj s výskytom archaických obradových piesní, ktorá sa zachovala na Slovensku predovšetkým na strednom Považí, a to prevažne v oblasti Trenčína. Plickov zápis piesne dokumentuje variant jedného z melodic- kých typov tzv. vencových piesní so žartovným textom.

Viacere Plickove zápisy obsahujú širší repertoár, ktorý našiel uplatnenie v speve na svadbe. Z Bošáce pochádza zápis žartovnej piesne, ktorá sa často spievala na svadbách (*Žena muža, žena muža na strnisku pásla*), čo potvrdzuje aj Plickova poznámka pri tejto piesni („na veselí“). K takémuto repertoáru patrí zápis z Lazov pod Makytou, ktorý možno zaradiť medzi humoristické žartovné a pijanské piesne, spievané na svadbách (*Načo sce ma, má mamička*).

Krstinové piesne nie sú rozšírené vo všetkých regiónoch Slovenska v rovnakej miere. V Trenčianskom regióne Plicka zaznamenal niekoľko ukážok spojených len s touto spevnou príležitosťou. Svedčia o tom texty piesní s motívmi viacerých fáz oslavy krstín (napr. *Ej, dzeme z krštenia* z Marikovej) a zápis obradovej melódie typu tzv. krstinovej noty. Poukazuje na to nielen priamy Plickov odkaz pri piesni *Pane kmotre* z Lazov pod Makytou („krstin. nota“), ale aj zápis viacerých piesňových textov na archaický typ nápevu z obce Mariková (*Ej, dzeme z krštenia*).

Obradné pohrebné vykladanie nad mŕtvym ani pohrebné odobierky v Trenčianskom regióne Plicka nezaznamenal. Na zápise piesne *Marikovském cinteri lipka zele- ná* z obce Mariková sa však nachádza poznámka, ktorá by mohla naznačovať zvyšky tradície nariekania nad mŕtvym: „*Vykladanie: Mária Gašparík*“. Súvislosť medzi týmto Plickovým odkazom a zapísanou piesňou však nemožno predpokladať – zápis pri- náša kontamináciu ľubostnej piesne a balady, navyše interpretovanú dvojhlasne. Nemožno však vylúčiť, že zapísaná pieseň sa mohla uplatniť v takomto kontexte vďaka motívu z úvodnej strofy. Pravdepodobnejšia sa však zdá možnosť, že Plicka si zaznačil poznámku, ktorá so zapísanou piesňou súvisela len na základe asociácie s úvodným motívom v piesňovom texte – v Marikovej sa zrejme stretol so zvyškami pohrebného vykladania nad mŕtvym v podaní uvedenej speváčky.

#### IV. Piesne spojené s prácou a zamestnaním

(lúčne a poľné piesne, žatevné piesne, pastierske a zbojnícke piesne, piesne na priad- kach, regrútske a vojenské piesne)<sup>14</sup>

V Plickových zápisoch piesní z Trenčianskeho regiónu prevládajú v kategórii pracov- ných piesní piesne žatevné, poľné, lúčne a ojedinele aj pastierske. V textoch týchto piesní sa často prelínajú pracovné, prírodné a ľubostné motívy. Najmä spev pri práci v prírode

<sup>14</sup> URBANCOVÁ, Hana: *Trávnice – lúčne piesne na Slovensku. Ku genéze, štruktúre a premenám piesňového žánru*. Bratislava : AEPress, 2005. DEMO – HRABALOVÁ, Ref. 12. KREKOVÍČOVÁ, Eva: Pastierske piesne na Slovensku a ich interetnické súvislosti. In: *Acta Musealia* 2, Zlín 1992. BURLASOVÁ, Soňa: *Vojenské a regrútske piesne*. Bratislava : Veda, 1991.



v podhorském a horském prostredí Plicku osobitne zaujal ako jedna z typických vrstiev tradičnej vokálnej kultúry Slovenska. Ako jeden z prvých zberateľov uverejnil aj ich výstižnú hudobnoštýlovú charakteristiku, v ktorej zdôrazňoval vzťah medzi prostredím spevu a štýlovými znakmi v nápevoch.<sup>15</sup> Zápisy uvedených piesňových žánrov pochádzajú hlavne z lokalít Dohňany, Mariková, Lazy pod Makytou a Ihrište. Ojedinelé zápisy sa vyskytujú v dokumentovanom repertoári z niektorých ďalších obcí (Omšenie, Dolná Poruba). Napríklad, zo žatevných piesní môžeme spomenúť zápis piesne *Povej, vetričku, povej* z Adamovských Kochanoviec, žatevnú pieseň *Povej vieter po klase* z podania 62-ročnej Márie Škultéty zo Zliechova, ktorú Plicka označil ako „starodávnu“.

Piesňovým žánrom pastierskych, zbojníckych, regrútskych a vojenských piesní Plicka venoval väčšiu pozornosť v rámci svojej zberateľskej práce v iných regiónoch Slovenska a poznatky o nich aj publikoval.<sup>16</sup> V zápisoch z Trenčianskeho regiónu sa však tieto piesne vyskytujú v menšej miere. Patrí k nim, napríklad, zbojnícka pieseň *Z vrchu Javorínce* z Moravského Lieskového a pieseň *V tom bošáckom poli* z Bošáče. Pastiersku pieseň z Moravského Lieskového *Pristal som ja* zapísal z podania 66-ročného Jána Zelku z Moravského Lieskového a nachádzame pri nej označenie „juháska“.

Medzi Plickovými piesňovými zápismi sa objavuje aj ojedinelý zápis piesne s odkazom na spev pri priadkach – pieseň *Šak sú ty Ihrišče* z obce Ihrište.

## V. Epické piesne

(balady)<sup>17</sup>

Plicka venoval epickým piesňam zvýšenú pozornosť,<sup>18</sup> o čom svedčia aj jeho piesňové zápisy z Trenčianskeho regiónu – v celom piesňovom korpuse z tohto územia sa nachádza 52 piesní, ktoré možno pričleniť k naratívnomu žánru ľudových balád. Podrobnejšiu klasifikáciu jednotlivých zápisov uľahčuje katalóg slovenských naratívnych piesní, pomocou ktorého sa dajú určiť nielen tematické okruhy balád, ale aj sujetové typy.<sup>19</sup> Hoci v niektorých prípadoch vinou fragmentárneho záznamu piesňového textu nebolo možné sujetový typ balady identifikovať, na tento piesňový žáner odkazovala buď poznámka zberateľa, alebo prvky príbehu (deja) v piesňovom texte.

V súbore epických piesní prevažujú zápisy z lokalít Dohňany, Ihrište, Mariková a Trenčianska Teplá. Napríklad, z obce Ihrište pochádzajú zápisy balád *Počúvajte šetci* (typ 137: Mládenec zabije milú, ktorú mu rodičia nedovolia si vziať), *Slyšal sem novinu prežalostnú* (typ 36: Smrť si príde pre mládenca), *Šla Katuška podľa vody* (typ 169: Dievčina, čo zabíja svoje deti, je daná katovi), *Ach, Bože, Bože, šak ma muž bije* (typ 146: Brat ochráni sestru pred jej mužom). Z obce Mariková môžeme spomenúť balady *Čo sa stalo v Žiliňe na bráne* (typ 53: Dievča zvedú v noci, keď ide na vodu), *Ostala si-*

<sup>15</sup> PLICKA, Karol: *Slovenský spevník I*. Bratislava : SKVH, 1961, s. 34-37.

<sup>16</sup> PLICKA, Karol: *Lyrické piesne zbojnícke*. (Ukážky z vlastných zápisov.) In: *Slovenské pohľady*, roč. 50, 1934, s. 290-298. PLICKA, Karol: *Svetová vojna v slovenských ľudových piesňach*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 45, 1929, s. 445-453. PLICKA, Karol: *Pastýrská hudební kultura v lidové písni slovenské*. In: *Národopisní Věstník Československý*, roč. 22, č. 4, s. 259-261.

<sup>17</sup> BURLASOVÁ, Soňa: *Slovenské ľudové balady*. Bratislava : Scriptorium musicum, 2001.

<sup>18</sup> Napr. PLICKA, Karol: „Ta dala mamka...“. In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, s. 460-465.

<sup>19</sup> BURLASOVÁ, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder*. Zväzok 1-3. (=Etnologické štúdie 2-4). Ed. Eva Krekovičová. Bratislava : Veda; Ústav etnológie SAV, 1998.

*rota, hoja, hoj* (typ 160: Sirota sa sťažuje na macochu), *Ožeňel sa Janko hore pod horami* (typ 150: Matka otrávi namiesto nevesty vlastného syna). Z Dohňan pochádzajú zápisy balád so zbojníckou tematikou, ktoré sa považujú za špecifickú zložku slovenského baladického fondu (*V tej dohňanskej rubanine; V mestečku ve Slezsku; V hubokej doline srnka vodu pije*).

## VI. Lyrické piesne

(ľúbostné piesne, sociálne piesne, piesne o vysťahovalectve)<sup>20</sup>

Zo všetkých piesňových kategórií, ktoré Plicka dokumentoval v Trenčianskom regióne, najväčšie množstvo zápisov patrí lyrickým ľúbostným piesňam. V celom piesňovom korpuse sa nachádza spolu až 225 zápisov ľúbostných piesní. Tento repertoár sa člení na niekoľko podskupín, ktoré možno určiť na základe ľúbostných vzťahov a ich prejavu. Na ukážku uvádzame ľúbostné piesne s motívom rozlúčky – ľúbostné rozlúčkové piesne. K nim možno zaradiť pieseň *Zelenšja pohanka jako tráva* z Dohňan, *To kubranské pole* z Veľkej Kubrej, *Bolí ma hlavička* z Bošáce. Za samostatnú podskupinu sa považujú piesne s motívom záletov – ľúbostné záletnícke piesne: *Prelecel sokol z bučka na topol'* a *Pri Prešporku, pri Dunajku* z obce Mariková, *Keď si my zajdeme* z obce Omšenie a i. V dokumentovanom súbore majú zastúpenie aj piesne o nešťastnej láske, ktoré predstavujú ďalšiu podskupinu lyrických ľúbostných piesní. Radíme k nim, napríklad, piesne *Bola som ja, bola; Ani tak nevonía* z obce Ihrište, *Aj, láska, láska, šak si ňestálá; A beda, prebeda, škoda sa mi stala* z Marikovej, *Jaj, šak ma bolíš; Mamko, mamko, mamičko moja* z Trenčianskej Teplej.

Piesne o vysťahovalectve nepatrili k často dokumentovanému piesňovému repertoáru. Plicka však tieto piesne registroval, pričom jeho záujem o tieto piesne dokladá aj výskumná cesta za Slovákmí v Amerike. Medzi piesňovými zápsmi z Trenčianskeho regiónu sa nachádza ojedinelá vysťahovalecká pieseň *Čera večer, čera večer* v interpretácii 62-ročnej Márie Škultety zo Zliechova. Plicka túto pieseň označil ako „americká“.

Piesne so sociálnou tematikou sú pomerne voľne vymedzenou piesňovou kategóriou. Spomedzi Plickových zápisov k nim možno zaradiť, napríklad, sociálne piesne z Marikovej *Dzachelinka drobná pekne kvitne; Mac moja, mac moja; Mamulenko moja, mamulenko dobrá*, či pieseň *Povec mi slávičku* z obce Moravské Lieskové.

## VII. Humoristické piesne

(žartovné a naturalistické piesne, pijanské piesne, paródie)<sup>21</sup>

Humoristické piesne sú širokou a vnútorne členenou skupinou piesní, ktorá je vymedzená na základe tematiky piesňových textov. Typológia týchto piesní berie do úva-

<sup>20</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alica: Ľúbostná lyrika v gemerskom ľudovom speve. (Tematika, motivika a melódika záletníckych piesní.) In: *Gemer. Národopisné štúdie* 4. Ed. Adam Pranda. Martin : Osveta, 1981, s. 245-330. BURLASOVÁ, Soňa: Sociálna tematika v ľudovej piesni a jej vývin. In: *Slovenský národopis*, roč. 26, 1978, č. 1, s. 51-67. KOVÁČOVÁ, Juliana: K otázke slovenských piesní o vysťahovalectve. In: *Lidová píseň, hudba a tanec. Místo, funkce, proměny*. Ed. Dušan Holý, Andrej Sulitka. Brno : Krajské kulturní středisko v Brně, 1987, s. 110-122.

<sup>21</sup> BIČANOVÁ, Katarína: Humoristické piesne v tradičnom speve na Spiši. In: *Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre*. (Studia ethnomusicologica I.) Ed. Hana Urbancová. Bratislava : Ister Science, 1999, s. 148-176. URBANCOVÁ, Hana: Pijanské piesne na Slovensku. In: *Slovenská hudba*, roč. 21, 1995, č. 2, s. 285-317.



hy tému a rôzne stupne (úrovne) humoru.<sup>22</sup> Napriek tomu medzi Plickovými zápismi nachádzame len príklady na niekoľko typov humoristických piesní, a to predovšetkým typ žartovných a naturalistických piesní. Napríklad, k humoristickým piesňam s prvkami naturalizmu patria zápisy z Brezovej pod Bradlom, ktoré Plicka získal z podania muža – speváka Gustáva Gavoriča (*Čím a čím a čím to je; Na Brezovej na opuku* [?]). Z Marikovej môžeme spomenúť pieseň *Židovenka, židovenka hávu brala*, ktorú Plicka zapísal v odlišných melodických variantoch od dvoch spevákov: 41-ročného Ondreja Šujaka a 42-ročného Štefana Melicheríka.

Z ďalších lokalít sa humoristické piesne nachádzajú aj medzi zápismi z Dohňan (*Dohnanskí mladenci; Doma-li Šarovec* [?], *doma-li nocuješ*), z Ihrišťa (*Ihríšski mládzenci; Kebys ty bol krajčír dobrý*); z Bošáce (*Chycil ocec sojku*) a Bošáckych kopaníc (*Ani tuto ňebudem; Krava sa nám ocelila; Ej, pil som s kmotrom*), či z Moravského Lieskového (*Keď knaz umieral; Zakukala kukulenka*). Z lokality Omšenie zapísal Plicka nielen žartovnú pieseň *Naša pani kričí* (53-ročná speváčka Pavlína Slivková), ale aj viaceré žartovné pijanské piesne (*Mužičku moj milý; Sklenulienka sklenatá*). K pijanským piesňam môžeme priradiť aj dve piesne z obce Ihrišťa (*Píjali sme po dni; Pila by som palene*).

Súčasťou humoristických piesní sú aj paródie. Patrí k nim zápis parodických piesní o úmrtí hriechnikov (*„Za mrtvým – smutečna“*) z Brezovej pod Bradlom. Pieseň *Umrel švec* predstavuje rozšírenú žartovnú paródiu o smrti remeselníka, pieseň *Kebys nebol píjaval pálené s rozolíšem* patrí do skupiny pijanských pohrebných paródii. Obidva piesňové typy súvisia s tradíciou rukopisných spevníčkov predobrodeneckého obdobia.

## VIII. Piesne k tancom

(typy tancov a piesne)<sup>23</sup>

Na označenie piesní k tancom Plicka používal termín *tanečné piesne*. Súčasťou sprievodných údajov k takýmto piesňam bol aj odkaz na tanečný typ či tanečný druh (napr. *„čardáš“*, *„polka“*, *„sedliacky tanec“*). Tematikou textov tieto piesne často spadajú do skupiny humoristických piesní, najmä žartovných a prekáravých. Nedá sa preto vyhlásiť, že aj viaceré piesne zaradené do kategórie humoristických piesní patrili k spevu pri tanečných príležitostiach, hoci pri zápise piesní sa takýto údaj nevyskytuje.

Podľa sprievodných údajov s odkazom na tanec alebo na určitý tanečný druh najviac piesní k tancom Plicka zaznamenal v obciach Omšenie a Dolná Poruba. Poznámka o čardáši sa nachádza pri zápisoch viacerých piesní z Dolnej Poruby (*Ej, nebolí ma brucho; A tam dolu na ulici; A ty kúkel, vejdý núter; Mau som ja frajerku; Sedel som na zámku*), ale aj pri piesni z obce Omšenie (*Anča, Kata, Beta*), Moravské Lieskové (*Na trenčianskom moste*) a Dolná Poruba (*A ty kúkel*). Odkaz na tanec polka sa objavuje pri zápise piesne *Bol som včera u muziky* z obce Omšenie. Takéto údaje sa zriedkavo vyskytujú aj pri piesňach z niektorých ďalších lokalít. Pieseň *Ančička, čo to máš* z Bošáce Plicka spájal s tzv. sedliackym tancom. Pri označení piesní k tancu a ich väzieb na tanečné príležitosti Plicka však najčastejšie používal všeobecný termín *„tanec“*. Napri-

<sup>22</sup> BIČANOVÁ, Ref. 21, s. 152.

<sup>23</sup> K tanečným typom a druhom pozri bližšie: DÚŽEK, Stanislav – GARAJ, Bernard: *Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2001.

klad, takýto odkaz sa nachádza pri piesňach *Hrušky zelené* z Bošáce, či pri piesni *Všetky ženičky* z Omšenia. V súvislosti s piesňou *Vysoko som vyskočil* z Marikovej Plicka uviedol poznámku „divoký tanec“. To by mohlo naznačovať, že podrobnejšiemu štúdiu tanečných piesní s rozlíšením na tanečné typy a druhy sa v tomto prípade nevenoval.

## Záver

Rukopisná zbierka slovenských ľudových piesní Karola Plicku vznikala v období, keď ešte neboli k dispozícii jednotné zásady metód, techník a postupov pri práci v teréne ako súčasť profesionálneho prístupu k výskumu tradičných hudobných kultúr. Podobne ako iní zberatelia a bádatelia prvej polovice 20. storočia aj Plicka si vytýčil vlastné zásady zberateľskej práce v teréne, ktoré zahrnuli nielen výber lokalít a spevákov, ale aj výber piesní a spôsob ich záznamu. Jeho rukopisná zbierka je výsledkom individuálnej zberateľsko-dokumentačnej koncepcie, ktorá sa dá skúmať na základe kritického pramenného štúdia zaznamenaného piesňového materiálu.<sup>24</sup>

Plickov prínos k dokumentácii a ďalšiemu štúdiu slovenských ľudových piesní sa týkal nielen hudobnej zložky piesní (nápevy ťahavého typu z prírody, viachlasný spev, archaické melodické typy, ozdobný spev a pod.), ale aj piesňových druhov a žánrov. Jeho záznamy poukazujú na to, že okrem zápisu piesní samotných sa snažil zachytiť aj širší kontext ich uplatnenia. Poznámky a údaje o kontextových súvislostiach spevu, ktoré nachádzame pri piesňových zápisoch, neuvádzal systematicky – často sú fragmentárne a skratkovité, spôsob ich uvádzania je skôr náhodný. Napriek tomu obsahujú odkazy, ktoré prinášajú informácie k prednesu piesní, k funkciám spevu alebo spevnej príležitosti, k osobnosti speváka a informátora. Keďže v týchto svojich poznámkach nepostupoval jednotne, je potrebné kriticky ich zvažovať a posudzovať ich súvislosť s piesňou, pri zázname ktorej sa nachádzajú.

Na príklade Trenčianskeho regiónu sme chceli poukázať na možnosti analýzy Plickovej rukopisnej zbierky z hľadiska piesňových druhov a žánrov. Pri tejto analýze sme postupovali po dvoch líniách – na jednej strane sme si všímali Plickove odkazy na funkciu, spevnú príležitosť či žáner na okrajoch piesňových zápisov, na druhej strane sme tieto piesne analyzovali s využitím žánrových, druhových a tematicko-funkčných charakteristík z odbornej literatúry. Na tomto základe naznačíme niekoľko špecifik, ktoré charakterizujú Plickovu zberateľsko-dokumentačnú prácu z hľadiska zaznamenaných piesňových kategórií.

V dokumentovanom piesňovom korpuse sa nachádzajú zápisy detského folklóru. Deti patrili k prítiažlivým objektom Plickovho záujmu na cestách do terénu nielen pri výskume piesní, ale aj pri vizuálnej dokumentácii pomocou fotografie a filmu.<sup>25</sup> Detský folklór Plicka zapisoval nielen z podania detí, ale aj speváčok starších generácií, ktoré mohli byť tak pamätníčkami, ako aj aktívnymi interpretkami týchto foriem pri každodennej starostlivosti o deti. Plicka zaznamenal viaceré formy detského folklóru,

<sup>24</sup> ELSCHÉKOVÁ, Alice – ELSCHÉK, Oskár: *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. Bratislava : Hudobné centrum, <sup>3</sup>2005, s. 25-52. URBANCOVÁ, Hana: *Vybrané kapitoly z dejín slovenskej etnomuzikológie*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2016.

<sup>25</sup> PLICKA, Karol: *Zlatá brána. Slovenské deti vo svojich tradičných hrách*. Martin : Osveta, 1979.

ktorým iní zberatelia v danej dobe nevenovali pozornosť a nepovažovali ich za potrebné dokumentovať ako súčasť terénneho výskumu piesní.

Zápisy uspávaniek predstavujú ďalšiu významnú oblasť Plickovej zberateľskej práce. Ani týmto piesňam domáci zberatelia pôvodne nevenovali pozornosť a len postupne ich začleňovali do rámca svojich zberateľských záujmov.<sup>26</sup> Plicka si uvedomoval hudobnú aj poetickú hodnotu slovenských uspávaniek, čo dokladá aj jeho záujem o detailnejšiu dokumentáciu týchto piesní, pri ktorej si osobitne všimnal aj ich hudobnú a textovú variabilitu.

V dobovom kontexte je cenná dokumentácia piesní, ktoré patria do kategórie ľudového duchovného spevu.<sup>27</sup> Na prvom mieste k nim radíme zápisy legendických piesní – mariánskych legend. Domáci zberatelia a bádatelia, ktorí sa opierali o vymedzenie ľudovej piesne ako piesne svetskej, v prvej polovici 20. storočia ľudovým duchovným piesňam nevenovali primeranú pozornosť a pri práci v teréne tieto piesne obchádzali.<sup>28</sup>

Ďalšou oblasťou zvýšeného záujmu Plicku bol spev v prírode a jeho rôzne formy v podobe viachlasného spevu rôznych regionálnych a lokálnych štýlov, ťahavých nápevov s rozmanitou rytmickou a metrickou stavbou, skupinový spev so sólovým predspevom a pod.<sup>29</sup> Do tejto kategórie patrili najmä žatevné piesne, poľné a lúčne piesne, ktoré sa spievali pri práci v podhorskej a horskej prírode.

Pozoruhodný je aj Plickov záujem o humoristickú pieseň a jej rôzne prejavy od žartovného a prekáravého spevu až po piesňové paródie. Ani tejto piesňovej kategórii domáci zberatelia nevenovali osobitnú pozornosť a nepovažovali ju za potrebné dokumentovať. Plicka chápal tieto piesne ako súčasť života človeka, preto sa nevyhýbal ich dokumentácii, hoci viaceré z piesňových typov humoristickej piesne patrili k žánrom, ktoré sa formovali na pomedzí ústnej a písomnej kultúry.

V rámci svojej zberateľskej koncepcie sa Karol Plicka zameriaval na dokumentáciu slovenskej ľudovej piesne v celej šírke hudobnoštýlových vrstiev, ale aj piesňových druhov a žánrov. Môžeme konštatovať, že Plicka tým naplňoval svoj cieľ – zaznamenať nielen pieseň samotnú, ale aj jej miesto v živote človeka.

Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0145/18 „Systematika piesňových žánrov v tradičnej hudobnej kultúre“ (2018 – 2021), riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV.

<sup>26</sup> URBANCOVÁ, Ref. 9, 2019, s. 65.

<sup>27</sup> RUŠČIN, Peter: Ľudové duchovné piesne a otázka ich žánrového rozvrstvenia. In: URBANCOVÁ (ed.), Ref. 9, s. 79-97.

<sup>28</sup> URBANCOVÁ, Ref. 12, 2007, s. 24-30.

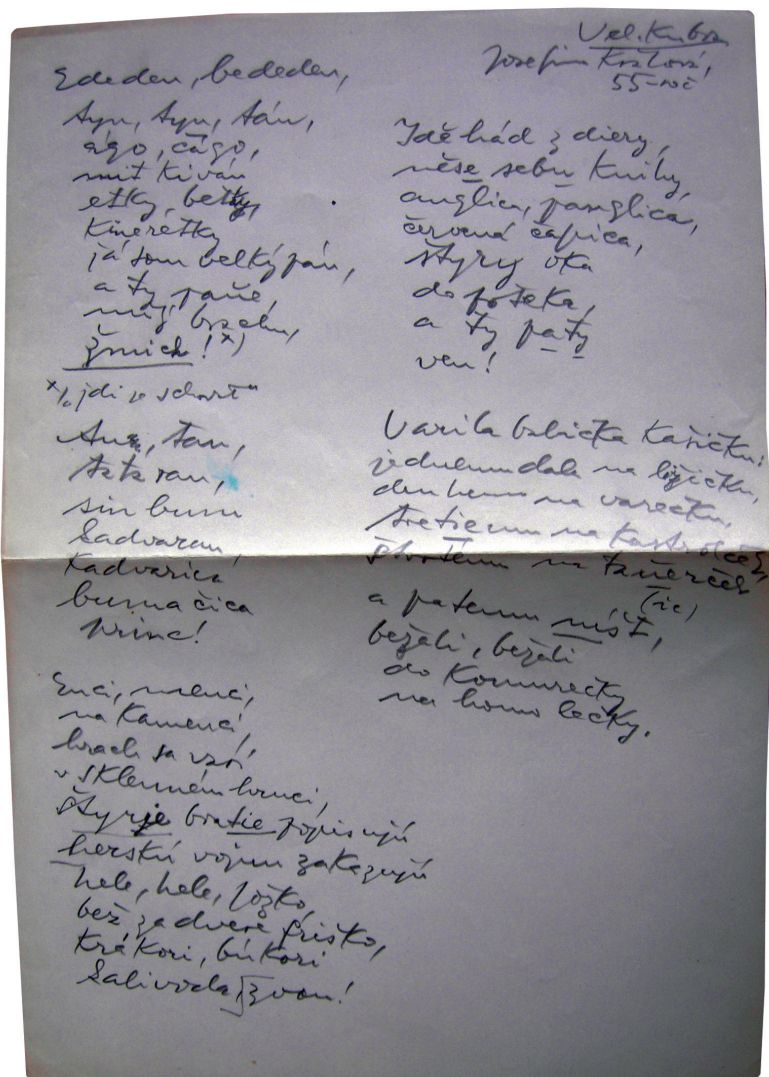
<sup>29</sup> PLICKA, Ref. 15.

## OBRAZOVÁ PŘÍLOHA



Obr. 1: Hrajte sa hralička (detská hra). Dohňany, spev Zuzana Bombilajová (SNM – Martin, nesign.)





Obr. 2: Ukážky z detského folklóru (riekanky, vyčítanky). Veľká Kubrá, spev Jozefína Kráľová (SNM – Martin, nesign.)



Majstak Matice Slovenskej  
v Tureckom Svätom Martine

Zem Podhradie  
legenda

ba-da ro-sa stu-dé-na li-jen, li-jen,  
po nej cho-di Ma-ri-ja,  
do-mi-nus kri-stus, Ma-ri-ja.

2403

Marija sa starala,  
de by smotrou hládala,  
lijen, - lijen domu  
Kristus, Marija.

Spievajúci sa púšťajú na Štedrý večer

Obr. 3: Pada rosa studena (legenda, koleda pod oknami na Štedrý večer). Zemianske Podhradie, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 403)

Cigánska pieseň  
Kolela

Tanec (a)

Majstak Matice Slovenskej  
v Tureckom Svätom Martine

Bošáca  
legenda

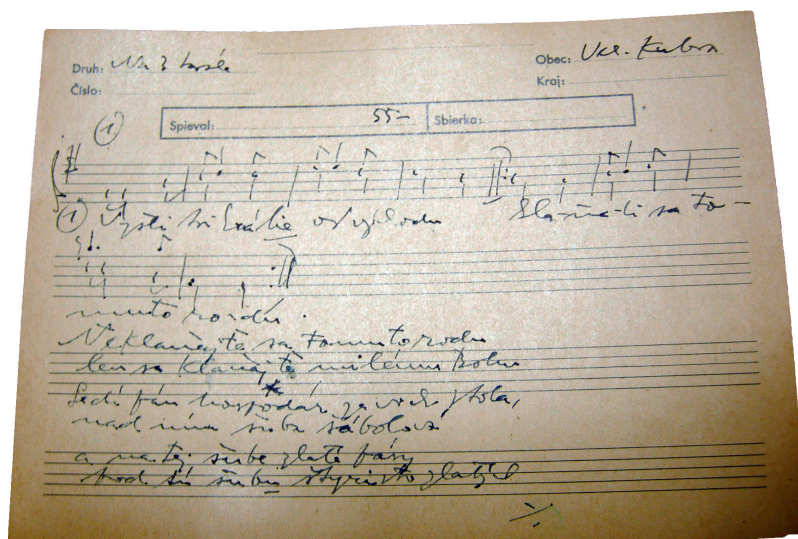
na va-no-ce, na va-no-ce, na by ho-dy  
ja-mu-za-by bla-ta ro-dy.

2522

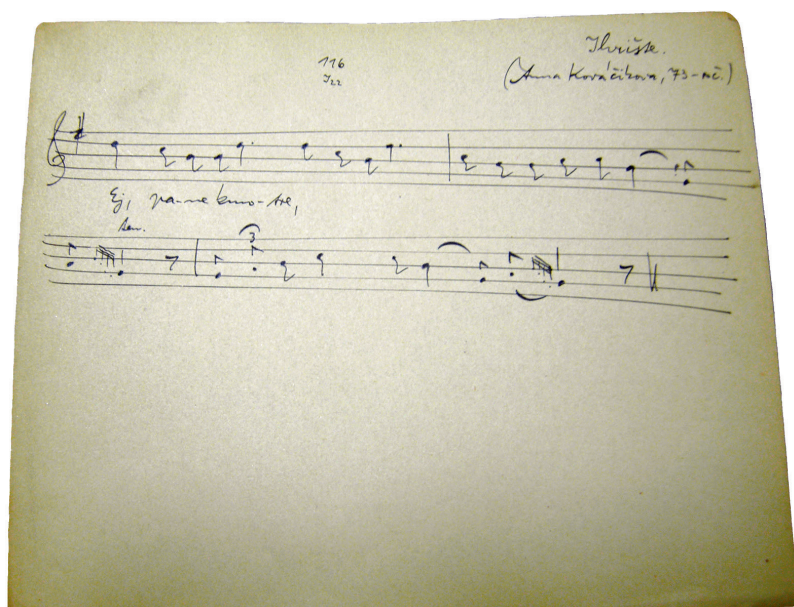
San ta jedna nesamrsla  
čo Maria syna myla

Toto je to ten púšťajú dom,  
narodil sa Pan Kristus v ňom.

Obr. 4: Na vianoce, na vianoce (cigánska koleda, mariánska legendická pieseň). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 522)

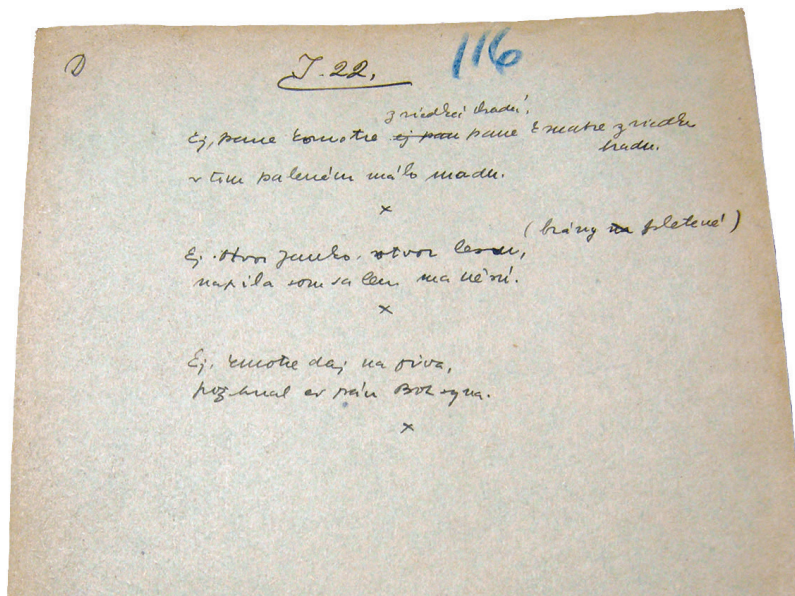


**Obr. 5:** *Vyšli tri králie od východu (na Tri krále, trojkráľová koleda). Veľká Kubrá, spev Jozefína Kráľová (SNM – Martin, nesign.)*



**Obr. 6a:** *Ej, pane kmotre* (krstinová pieseň), melodický zápis. Ihršte, spev Anna Kováčiková (SNM – Martin, nesign.)





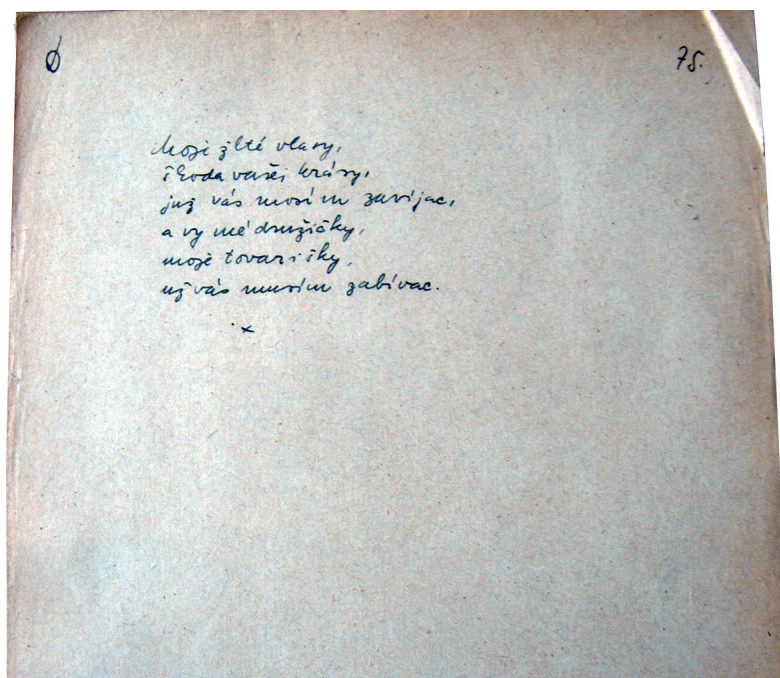
Obr. 6b: Ej, pane kmotre (krstínová pieseň), zápis piesňového textu. Ihrište, spev Anna Kováčiková (SNM – Martin, nesign.)



Obr. 7: Vijala Zuzička (svadobná pieseň). Dohňany, spev Zuzana Bombilajová (SNM – Martin, nesign.)

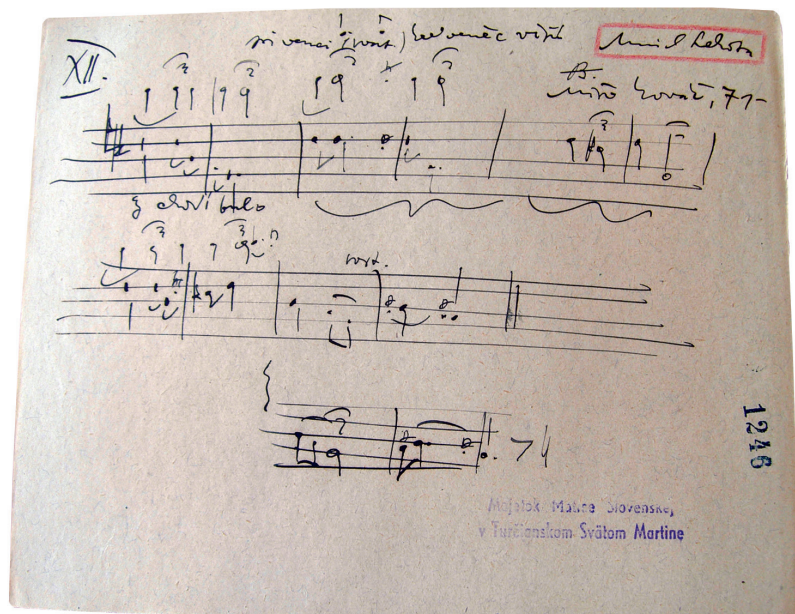


Obr. 8a: *Moje žlté vlasy* (svadobná pieseň), melodický zápis. Dohňany, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)

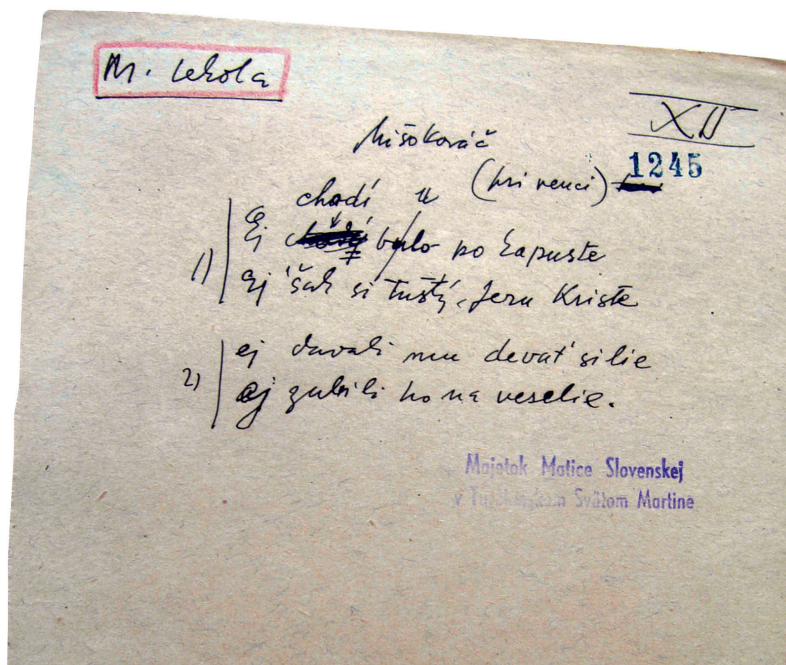


Obr. 8b: *Moje žlté vlasy* (svadobná pieseň), zápis piesňového textu. Dohňany, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)





Obr. 9a: *Ej, chodi bulo (pri venci, svadobná pieseň)*, melodický zápis. Mníchova Lehota, spev Michal Kováč (SNK-LA – Martin, sign. A VII 1 246)

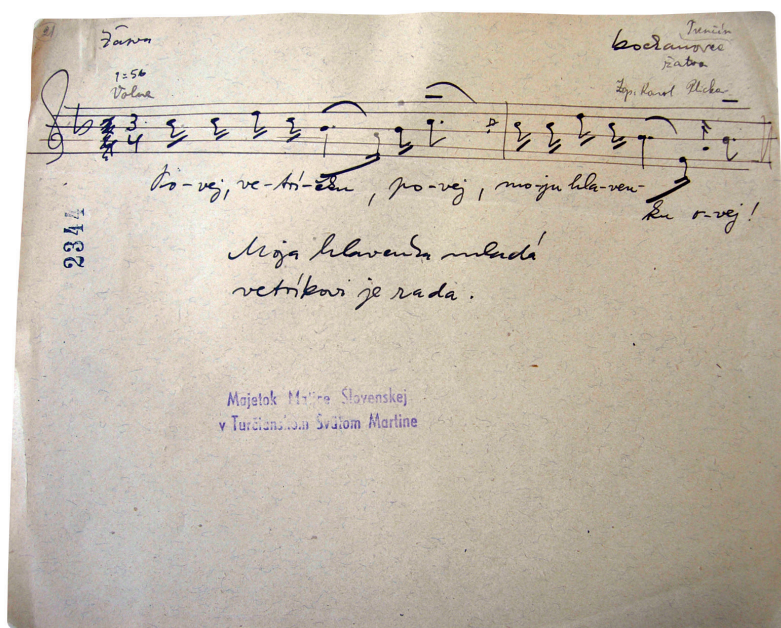


Obr. 9b: *Ej, chodi bulo (pri venci, svadobná pieseň)*, zápis piesňového textu. Mníchova Lehota, spev Michal Kováč (SNK-LA – Martin, sign. A VII 1 245)





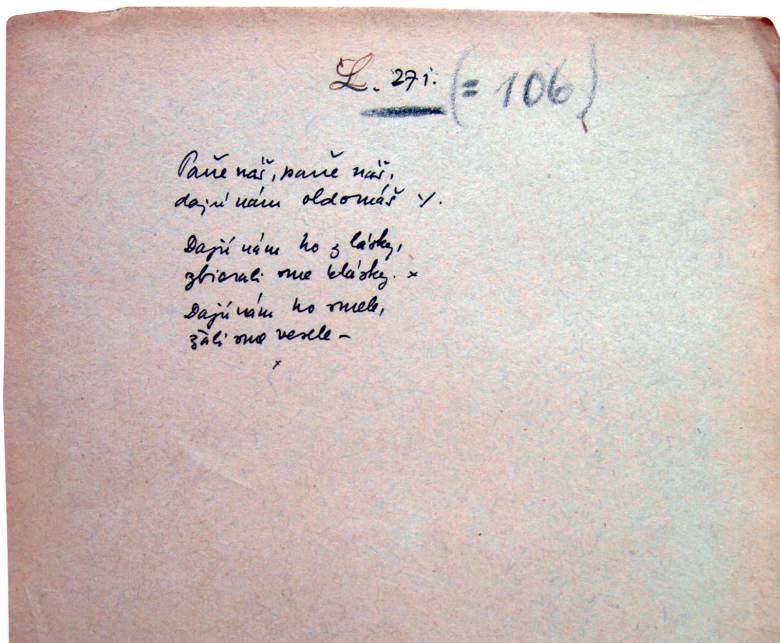
Obr. 10: *Ej, naviazali, ej, naviazali* (svadobná pieseň). Ihrište, spev Katarína Kubišová (SNM – Martin, nesign.)



Obr. 11: *Povej, vetričku, povedi, žatevná pieseň* (žatva, žatevná pieseň). Adamovské Kochanovce, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 344)

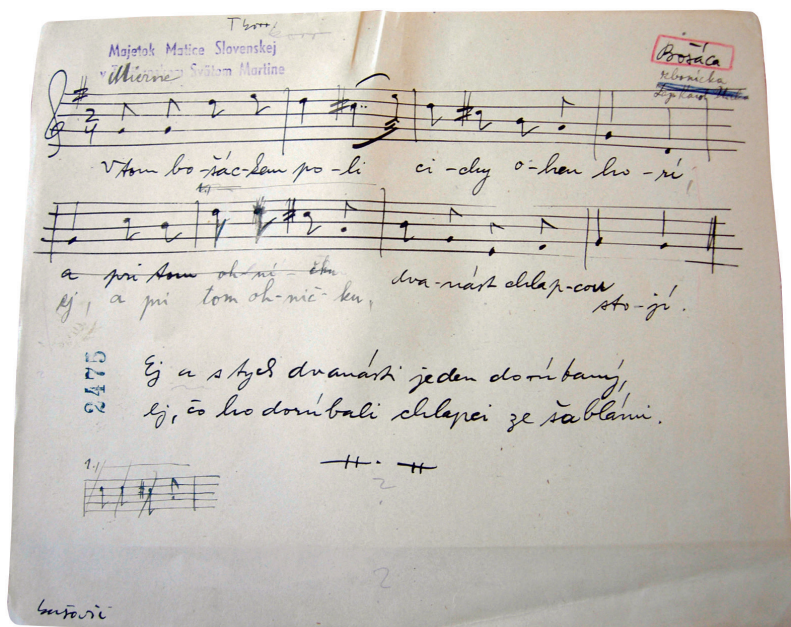


Obr. 12a: *Pane náš, pane náš* (dožinková pieseň), melodický zápis. Lazý pod Makytou, spev [?]  
(SNM – Martin, nesign.)

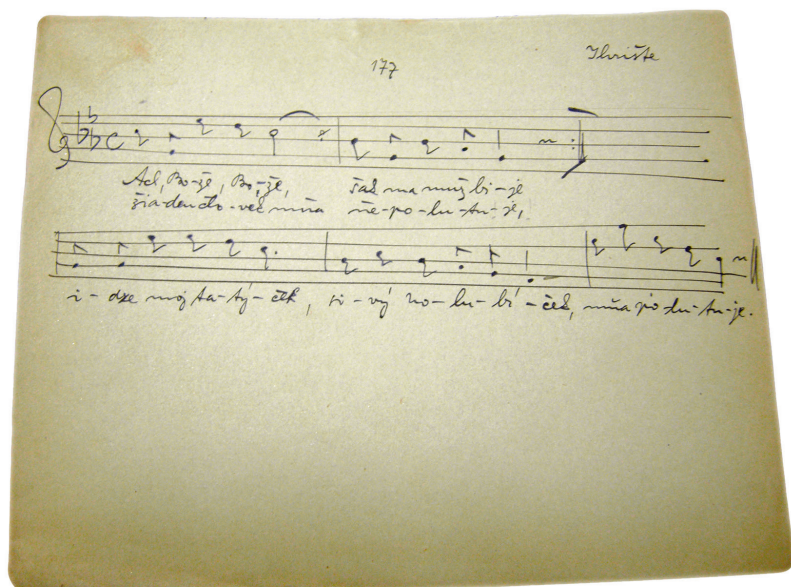


Obr. 12b: *Pane náš, pane náš* (dožinková pieseň), zápis piesňového textu. Lazý pod Makytou, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)

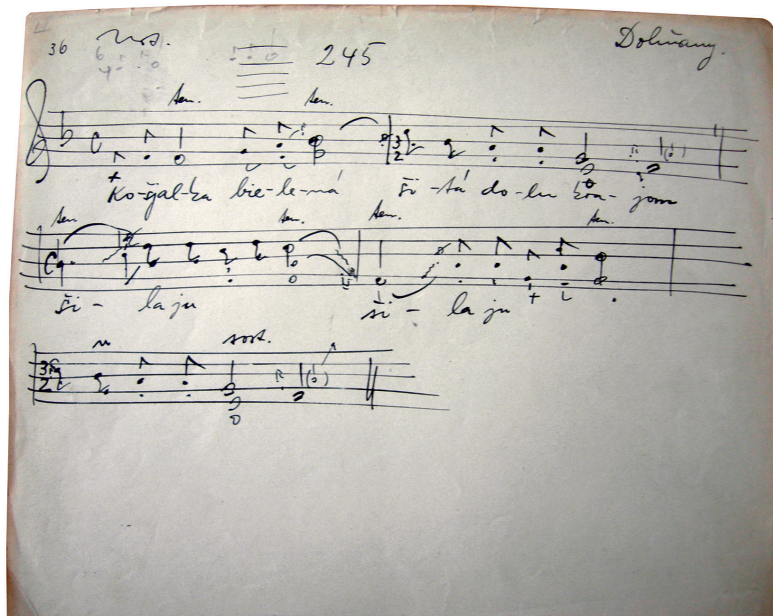




Obr. 13: V tom bošáckom poli (zbojnícka pieseň). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 475)



Obr. 14: Ach, Bože, Bože, šak ma muž bije (balada – fragment). Ihršte, spev Ištvaniková (SNM – Martin, nesign.)



Obr. 15: Košťalka bielená (ľúbostná pieseň). Dohňany, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)

Majstak Matice Slovenskej  
v Turčianskom Svätom Martine

Bošáca.

Ej, zi-ma mi zi-ma pod o-čen-ko-m sta-ti  
za-bol som si do ma, ho-ja-ja, ha-le-me-ču zá-ti,  
du-sa ma!

5552

"Ej, zabol si si, zabol,  
alebo ješ nímás,  
vždyeš tak hovoríš, nijaja,  
no keď ť ja nam prides, du-sa ma!"

5552

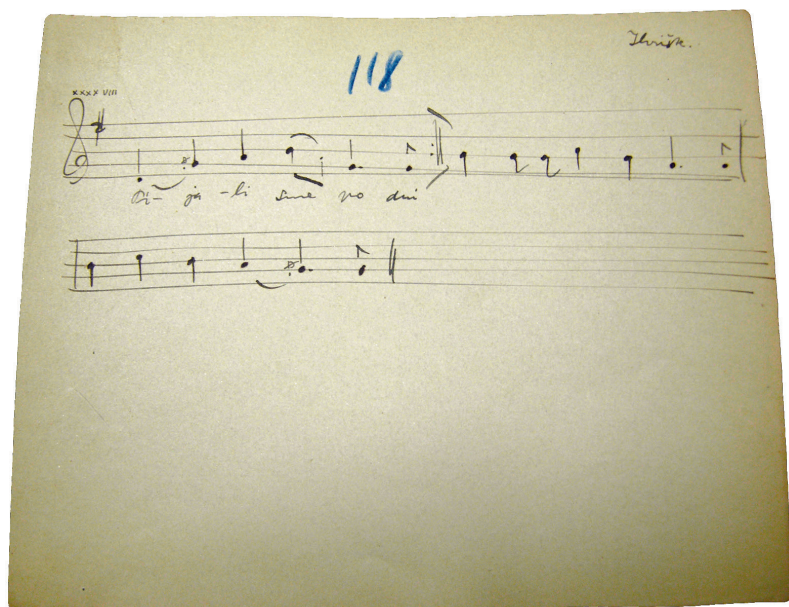
5552

Obr. 16: Ej, zima mi, zima mi (ľúbostná záletnícka pieseň). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 550)

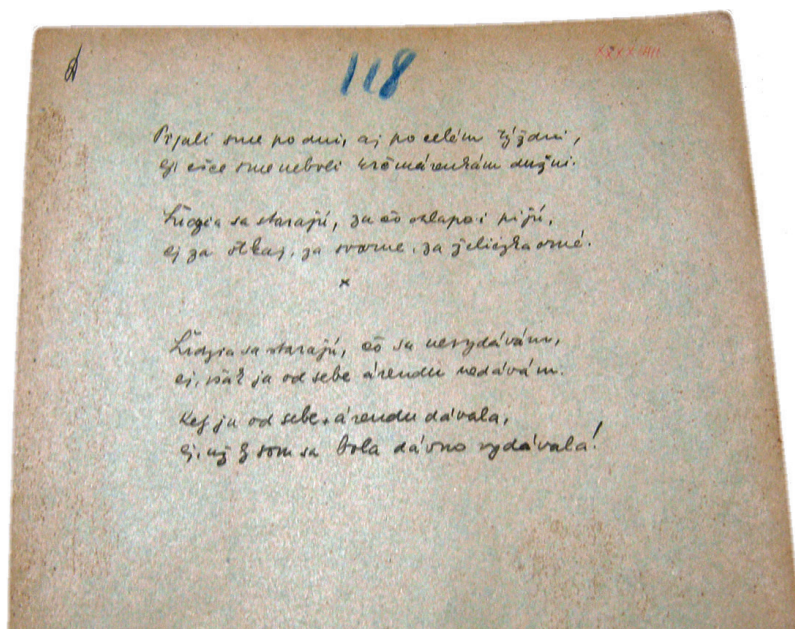




Obr. 17: Chytil otec sojku (humor, žartovná pieseň). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 544)



Obr. 18a: Píjali sme po dni (pijanská pieseň), melodický zápis. Ihrište, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)



Obr. 18b: *Píjali sme po dni* (pijanská pieseň), zápis piesňového textu. Ihršte, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)

274 Lazý (Trencín)

Na-čo sce ma, má ma-mi-čko-fak-ma-lá, vola-la,  
 keď som si ja hos-po-dar-šti ne-ro-xu-me-la-ž  
 et včil ma-ž muž-u-bi-je, čo vy-ro-bi',  
 to re-bi-je, ma-mi-čko ma-ja!

293

Obr. 19: *Načo sce ma, má mamičko* (žartovná pieseň). Lazy pod Makytou, spev [?] (SNM – Martin, nesign.)



H 108

Bošáca

Hruš-ky ze-le-ne, diev-ča čer-ve-ne

ra-do by sa ry-da-lo ke-by ma-lo za čo-ho

bar do ne-dze-le.

Mojetok Matice Slovenskej  
v Trnávskom Svätom Martine

bošáca

Obr. 20: Hrušky zelené, dievča červené (tanec). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 545)

Ančička

Bošáca

An-či-čka, čo to máš za na-drym a ja by-čel

An-li-pán, a-le je u-ra-dy-ty

u-ha-del, pre čo by u-ra-del, keď si by lo-ča-la

s-hu-sa-som

Mojetok Matice Slovenskej  
v Trnávskom Svätom Martine

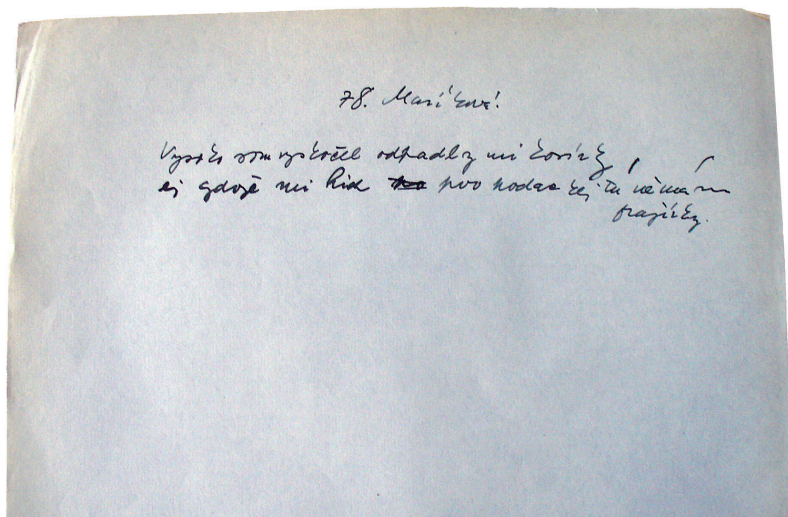
bošáca

Obr. 21: Ančička, čo to máš (sedliacky tanec). Bošáca, spev [?] (SNK-LA – Martin, sign. A VII 2 569)





Obr. 22a: Vysoko som vyskočel (divoký tanec), melodický zápis. Mariková, spev Štefan Mančík (SNM – Martin, nesign.)



Obr. 22b: Vysoko som vyskočel (divoký tanec), zápis piesňového textu. Mariková, spev Štefan Mančík (SNM – Martin, nesign.)